

Musitz Gabriella

Népi építmények – fotóra mentve

Azt gondolom, Kunkovács László múltidéző fotói méltóbb környezetben nem kaphattak volna helyet, mint a zalaegerszegi Falumúzeum utcáin. Megelevenedik előttünk egy letűnt életforma, elsüllyedt világ. A népi kultúra egyszerre nyers és bájos valósága.

A képek azonban nemcsak időben távolítanak el a jelen-től, hanem térben is messzire visznek: az Alföld pusztáiba, tanyáiba nyerhetünk általuk betekintést.

A művek tárgya alapvetően a népi építészet: gazdag, sokrétű téma, elég, ha csak a különböző, ismert háztípusokra gondolunk. E kiállítás azonban nem a lakó-, hanem a gazdasági épületekre helyezi a hangsúlyt. Ezek a paraszti életmódnak legalább annyira fontos színterei voltak, mint a lakóépületek, hiszen a népi kultúra legfőbb szervezőeleme a munka volt.

Ha körülnézünk, pásztorhajlékokat, gömbölyded kemenéket, ólakat láthatunk, esetleg közelükben a gazdával, valamint a tanyavilág, a puszta jellegzetes állataival.

Az építmények eredetét vizsgálva a magyar pásztorhajlékok között találunk olyat, mely több mint 1000 éves múltat tudhat maga mögött. Továbbá, ha arra gondolunk, hogy az *ól*/szavunk ótörök eredetével a honfoglalás előtti időket idézi, megint csak múltunk mélyeséges mély kútjába tekintünk.

S hogy miből készültek ezek az építmények? A lakótérben, a környéken fellelhető építőanyagokból: sárból, nádból, vesszéből.

A kötöttebb földből tartós építmények születhettek, előnyös tulajdonságai vetekednek a modern építőanyagokéval. A vastag sárfalú kemence sokáig megtartotta forróságát. Ideiglenes, újra felállítható építmények kiváló anyaga a nád. S ha már nem használták tovább, egyszerűen összeroskadt a legelőn, hamarosan nyoma sem maradt.

Láthatjuk, az ólak, kemenék falát többnyire meszelték; a mész – amellet, hogy fehérségével esztétikus, méltóságos külöt kölcsönöz akár egy ólnak is – a legjobb vízlepergető réteget képezi.

A népi kultúra tárgyait, környezetét tekintve a használhatóságra helyezi a hangsúlyt: még a trágyát is tudja több módon hasznosítani, kiszárítva nemcsak remek tüzelő, hanem a kunmadarasi pusztán kutyaól készült belőle. A fotóművész finom humorát is ott érezhetjük a pillanat megragadásában: az ólacska és a kutya loboncos szőre mintha valami furcsa, egynemű anyagból lenne, tökéletes köztük az összhang.

A természet adta lehetőséget is felfedezték: a puha kö-

Galambdúc egy orosházi tanyán

zetbe, kősüvegbe vájt szabálytalan formájú üreg télen enyhet adott, nyáron hűvöset. Bükkaljáról való a pásztor-kunyhó.

Formáikat tekintve szintén az egyszerűség és a célszerűség a döntő szó.

A kerekólak jobban tartják a meleget, és szögletes variációkkal szembeni előnyük továbbá, hogy az élőködök benne jobban szem előtt vannak, nincsenek elrejtőzésre alkalmas szegletek. A sötét lyukak, a szellőzőnyílások, mint apró szemek néznek a világra.

Ugyancsak a célszerűséget szolgálja a baromfitartók ideiglenes építménye is. A forma különlegessége, hogy oldalfalai nincsenek, de minek is lennének, hiszen így könnyen szétszedhető. E típus neve a pásztorok nyelvén

seggenülő hodály. A kifejezés találó voltát nem kell bizonygatni.

Most pedig nézzük a funkció, a használhatóság sokféleségét bemutató példákat!

Ahol természetes enyhé helyek nincsenek, ott ki kell alakítani, ha mást nem, szélfogót az állatok védelmére a pusztán. E célt szolgálta a szárnyék. Etimológiáját tekintve szárny szavunk és egy képző kapcsolódása – kifejezve a védő, óvó jelleget. Minden oldalról nyitott, derékből (ez a hosszabbik oldal) és szárnyból (a rövidebb) áll. Voltaképpen egy nádfonat, melyet a földbe mélyítettek, és két oldalon végigfutó korccal merevítették (vagyis fűzfavesszővel leszorították a nádat). A képen látható juhszárnyék előtt ott a pásztor és kutyája, azon a helyen, ahol már nem óvja őket a szárny. A napos idő ellenére bizony nagy szelet kell állniuk, hiszen az emberen a ruha, az állaton a szőre, füle csak úgy lobog hátrafelé!

A védelmet adó építmények másik típusa a karám. Ez már minden oldalról zárt variáció, akár az egész nyáj befogadására, egyben tartására alkalmas volt. A magas falazatú építmény oldala kissé befelé dőlt, így a csapadék ellen is védett.

Az állatok tartózkodási helyeként a különböző ólakat, istállókat, hodályokat használták. Ez utóbbi lehetett alacsony falú, nyeregretős, illetve nádból készült, csak tetőszerkezetből álló – szétszedhető, évente tovább vihető.

A képeken a kúpos, illetve kerekólak szép példáit láthatjuk. A kerekól disznónak, aprójószágoknak egyaránt készíthetett.

Az ól jó példája a funkcióváltásnak: ha elég széles volt a kéménye, és így elfért benne a felaggatott kolbászféleség, akkor az alapos meszelés, takarítás után füstölőként szolgált.

Az emberek tartózkodási helye volt a kontyos kunyhó. A nádkévék csúcsát hosszú, sodrott szalmakötéssel körülcsavarták, ez a konty. Oldalát 2-3 sorban körülkorcolták. Általában nyári épület volt, a pásztor ruhájának, élelmének megóvására, alvásra használták. Később itt is sor kerülhetett funkcióváltásra: ha már nem használta a juhász, tyúkólként szolgálhatott tovább.

A fotón nagyiváni kontyoskunyhót láthatunk.

A konyhaként szolgáló építmény, a vasaló, pásztorkunyhók mellett állt, ez a nádfal a tűzhelyet, a szolgafán lógó bográcsot védte a széltől. Hasonló alkalmatosság a cserény: fakeret közé állított, vesszőből font lapokból állították össze. Egyik része a ló számára készült, a másik a pásztorok tüzelőhelye volt.

A terménytároló építmények közül a kőlabas görét emelem ki. Nem véletlen, hogy a kép címe: Dél-alföldi nagygazdák hatalmas, kőlabas göréje, hiszen ez az építmény a maga monumentalitásával státuszszimbólumnak számított.

A kép szépségét kiemeli a kerítés és a behajló levelek tükörkép – jellege.

Kunkovác László

A kemencék az udvarok érdekes színfoltjai, a szobai kemencék kistestvérei – Kunkovác László szavaival. Találunk köztük cölöpökön állót, valószínűleg a talajvíztől, csapadéktól féltették a becses jószágot, valamint láthatunk fölével díszítettet is. A kenyér jelentősége kiemelt a mindennapokban, hiszen fontos táplálékot jelentett, s egyházi szimbóluskája is általános érvényű.

Nem lenne teljes a kép, ha a parasztember gondolkodásában oly fontos hiedelemvilág nem jelenne meg a műveken: a szoboszlói ól ajtaján a mágikus jelek rontás ellen óvják az állatokat, a kerekesség az egészség, az épség kifejezője, a sok apró folt utalhat az eleség apró szemére, de az állatok sokaságára is, tehát a cél a bőségvárás.

Ezek után a pusztai világából két jellegzetes állatot emelem ki: ez a pásztorkutya és a galamb. A komondor érdekessége, hogy fehér színét tenyésztés során nyerte, a világos szín arra jó, hogy a pásztor éjjel könnyebben meg tudja különböztetni a támadótól.

A galamb pedig a férfi állata volt. Az udvar díszeként állt sok helyen a galambdúc.

Nem feltétlen haszonállatként tartották, inkább a gyönyörködést szolgálta, a szabadságérzést testesítette meg. S végül essék szó magáról az emberről! A képeket nézve egyre inkább hatása alá kerülünk a harmóniának, mely ember és környezete között megfigyelhető, s ebbe az összhangba befér az állatvilág is.

A környezetet tekintve egészen már az ember viszonyulása ahhoz az építményhez, amit maga alakított, hozott létre. Gondoljunk az idős asszonyra, akit úgy örökölt meg a művész, hogy csipőre tett kézzel állólja mellett, és arcáról árad a megelégedettség, a derű. Ez a csendes öröm látszik a többi kép emberalakján is, amint éppen napi tevékenységüket végzik.

Az említett összhang némely képen egészen különleges: a *Szank* című fotón nem lehet nem észrevenni a kemen-ce gömbölyűsége és a lapátot betoló asszony telt fara közötti hasonlóságot.

Végezetül a *Juhászok az angyalházi tanyán* című fotóra hívnám fel a figyelmet. Két baktató férfi látható rajta: egy fiatal, aki magabiztosan előre néz, tartása egyenes, kalapjában büszke tollak; s az idősebb, aki inkább befelé figyel, hajlottabb hátú és botot használ, s a két kutya szimmetriája – alakjukkal mintha maga a múlt idő lépkedne a puszta végtelenjén.

Ezt a múlt időt csak a fotóművész lencséje képes megál-lítani a maga varázslatával: művészet és tudomány össze-kapcsolásával. Tehetsége ajándék, melynek áldásaiból mi is részesedünk a fotókat nézve.

Kunkovács László fotója